

Elektroninės valdžios priemonių įtaka viešosios vertės didinimui

Tadas Limba

*Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius*

Straipsnyje analizuojami elektroninės valdžios sėkmingo įgyvendinimo principai, leidžiantys efektyviai transformuoti viešąjį sektorių ir jo ryšį su visuomene. Analizuojama elektroninės valdžios įtaka keičiant viešojo sektoriaus sąveikavimą su visuomene procesus efektyvaus administravimo linkme, įvertinamos konkrečios galimybės elektroninės valdžios priemonėmis pašalinti neigiamus valstybės valdymo aspektus, aptariama elektroninės valdžios įtaka kuriant viešąją vertę.

Pagrindinės sąvokos: *elektroninė valdžia, viešoji vertė, informacinės ir komunikacinės technologijos.*

Keywords: *electronic governance, public value, information and communication technologies.*

Įvadas

Viešojo administravimo institucijos šiuo metu keičia tiek vidinius, tiek išorinius savo procesus naudodamos informacines ir komunikacines technologijas (IKT). IKT jau gana ilgą laiką yra paplitusios informavimo, mokymosi srityse ir pastaruoju metu tampa ypač aktualios keičiantis nuomonėmis, požiūriais, siekiant susitarimų privačiame ir visuomeniniame gyvenime.

Elektroninė valdžia (e. valdžios) ir viešosios vertybės yra glaudžiai susijusios. Ši sąsaja leidžia efektyviai transformuoti viešąjį sektorių ir yra pagrindas žinių vadybos ir žinių ekonomikos raidai [1, p. 112]. Tačiau mokslinėje literatūroje nėra pakankamai aptarta ir išanalizuota e. valdžios įtaka viešojo sektoriaus pokyčiams formuojantis visuomenei ir kuriant viešąsias vertybes. Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti e. valdžios sėkmingos plėtros kryptis, įvertinti galimybes e. valdžios priemonėmis pašalinti neigiamus valstybės valdymo aspektus ir per šiuos veiksmus atskleisti e. valdžios įtaką visuomenės sąveikavimą su valdžios institucijomis pokyčiams didinant viešąją vertę.

E. valdžios sėkmingos plėtros kryptys

2001 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime dėl nacionalinės informacinės visuomenės plėtros koncepcijos patvirtinimo pateikiamas e. valdžios apibrėžimas: „Elektroninė valdžia – tai valstybinis informacinės infrastruktūros institutas, laiduojantis patogią viešosios informacijos prieigą ir apykaitą bei teikiantis vie-

šąsias paslaugas informacinių technologijų pagrindu“. Kitaip tariant, elektroninė valdžia – tai visuomenės ir valdžios, ypač viešojo administravimo institucijų, sąveikavimas internetu ar telekomunikacijų tinklais siekiant gauti (teikti) viešąją informaciją ir viešąsias paslaugas.

Informacinės komunikacinės technologijos leidžia padidinti valdžios vidinio ir išorinio sąveikavimo spartą, užtikrina viešųjų paslaugų kokybės gerinimą, pasiekiamumą, tikslumą. Kryptingas ir efektyvus IKT naudojimas sudaro sąlygas naudotis viešosiomis paslaugomis 24 valandas per parą, 7 dienas per savaitę, padidina priimamų viešųjų sprendimų skaidrumą bei viešojo administravimo institucijų atskaitomybę. E. valdžios priemonės praplečia gyventojų galimybes dalyvauti politiniuose procesuose. Valstybinių institucijų diegiamos naujos informacinės technologijos gali tapti efektyviu instrumentu viešajai vertei didinti. Tokiu atveju viešosios vertės didinimas priklausys nuo sprendimo, kokiose konkrečiose valdžios institucijų valdymo srityse naudoti naujausias technologijas [3, p. 97].

Informacinės komunikacinės technologijos skatina viešojo sektoriaus pokyčius. Tačiau šie pokyčiai gali būti panaudoti dvejopai:

- visuomeninėms vertybėms didinti, piliečių pasirinktam gyvenimo būdui plėtoti;
- IT teikiamos galimybės gali būti sutelktos politikų bei verslininkų rankose, o jie gali išnaudoti šias galimybes savo asmeniniams tikslams [2, p. 70].

Siekiant sėkmingai įgyvendinti e. valdžią ir

atsižvelgiant į visuomenės interesus, rekomenduojama taikyti 15 sėkmingo e. valdžios įgyvendinimo principų [4, p. 8]:

1. **Valstybinių institucijų veikiamų sričių plėtros poreikiai.** E. valdžia pirmiausia turi būti diegiama tose valstybinio valdymo srityse, kurios glaudžiai siejasi su viešųjų interesų įgyvendinimu.

2. **Pagrindiniai e. valdžios sėkmės kriterijai – nauda ir efektyvumas.** Valstybės valdymo optimizavimas bei socialinio vystymosi tikslai yra labai svarbūs argumentai diegti e. valdžią.

3. **Privatumas ir apsauga** – vienas iš svarbiausių sėkmingo e. valdžios įgyvendinimo principų. Ši sritis yra svarbi visose e. valdžios diegimo stadijose. Privatumo ir apsaugos užtikrinimas turi būti tiksliai ir profesionaliai atliktas.

4. **Finansavimo pagrindimas.** E. valdžios įgyvendinimas turėtų prasidėti nuo būsimos naudos bei reikiamų kaštų jai pasiekti įvertinimo.

5. **Viešojo sektoriaus kultūra ir kompetencija.** Valstybės tarnautojai turi būti suinteresuoti e. valdžios kūrimu ar bent būti pasiryžę mokytis bei kelti savo kvalifikaciją. Viešojo sektoriaus kultūra bei darbuotojų kompetencija leidžia spręsti apie galimus trukdžius diegiant e. valdžią.

6. **Priemonių koordinavimas.** Būtinai e. valdžios priemonių ir projektų koordinavimas tarp atskirų valstybinių institucijų vengiant funkcijų dubliavimo.

7. **Teisinės aplinkos kūrimas.** E. valdžios diegimas turi būti atitinkamai įstatymiškai reglamentuotas.

8. **IT infrastruktūra.** Infrastruktūros pokyčių mastai turi atitikti laukiamus e. valdžios diegimo rezultatus. Priešingu atveju kyla grėsmė, kad sukurta IT infrastruktūra bus tik brangi ir neveiksmingai naudojama programinė (kompiuterinė) įranga.

9. **Ilgalaikės politinės nuostatos.** Aukščiausios vykdomosios valdžios institucijos turi būti suinteresuotos e. valdžios kūrimu bei plėtra, privalo remti e. valdžios diegimą ne tik taktiniu, bet ir strateginiu lygmeniu.

10. **Visuomenės dalyvavimas.** Visuomenė taip pat turi dalyvauti kuriant e. valdžią. Aktyviai dalyvaudami piliečiai skatina valstybės valdymo sistemas, tenkinančios jų poreikius, plėtrą.

11. **Elektroninės atskirties eliminavimas.** Svarbu panaikinti išsilavinimo bei kompiuterinio raštingumo skirtumus visuomenėje, kad būtų išvengta atskirų visuomenės sluoksnių elektroninės atskirties problemų.

12. **Viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimas.** Vyriausybė turėtų į verslo sektorių žiūrėti kaip į partnerį, siekdama užsitikrinti

finansavimą, profesionalių darbuotojų pasiūlą, geresnes prieigos prie IKT infrastruktūros galimybes.

13. **Monitoringas ir vertinimas.** E. valdžios diegimo sėkmė priklausys ir nuo nuolatinės diegimo proceso kontrolės bei vertinimo ir išorinio e. valdžios projektų audito.

14. **Pridėtinė vertė.** Diegiant e. valdžią būtina apskaičiuoti pridėtinę vertę, tenkančią individualiesiems vartotojams.

15. **Prieinamumas.** Potencialiems vartotojams būtina užtikrinti lengvai prieinamą, patogų, nebrangų, efektyvų naudojimąsi e. valdžios priemonėmis.

E. valdžios įtaka viešojo sektoriaus ir jo ryšio su visuomene transformavimui

E. valdžia turi tapti instrumentu, gerinančiu valstybės institucijų ryšį su visuomene, skatinančiu ir keičiančiu viešojo sektoriaus veiklą efektyvaus administravimo kryptimi.

Tyrinėtojas F. T. Dylamo, įvertinęs IKT reikšmę skurdžiausių Azijos ir Lotynų Amerikos šalių vystymuisi, pažymi, jog „būdai, kuriais technologijos prisideda prie vystymosi, daugiausia priklauso nuo socialinės, politinės, ekonominės aplinkos konkrečioje valstybėje“ [9, p. 6–7]. Kitas autorius V. R. Koertas teigia, kad kyla grėsmė, jog „nepatvirtinus specialios strategijos, valdžia technologijas dažniausiai naudos savo pačios vystymui, o ne visuomenės labui“ [10].

Malaizijos patirtis byloja: „E. valdžia nėra netinkama priemonė tose šalyse, kur veikia korumpuoti, pažeidžiami politikai, socialinės, ekonominės struktūros ir sistemos. E. valdžios priemonėmis galima atskleisti ir(ar) pašalinti atsiradusius neigiamus valstybės valdymo padarinius. Taip pat klaidinga manyti, jog e. valdžia galėtų ar iš tikrųjų turėtų iš netinkamos valstybės pakeisti ją į vystymąsi orientuotą, efektyvią supervalstybę. E. valdžia yra kompetencijų, galimybių, politinės sistemos funkcija, keičianti egzistuojančias sąlygas į tobulesnes ir efektyvesnes“ [2, p. 68].

Norint pozityviai paveikti gyvenimo kokybę, e. valdžios plėtra turi sietis su visuomenės kūrimo vizija. Technologijos turi būti kaip įrankis tai vizijai įgyvendinti, o piliečiai privalo tiesiogiai dalyvauti visuomenės kūrimo procese [3, p. 96–98].

Pasaulinė visuomenė tobulėdama skatina sėkmingą e. valdžios plėtrą. Būtina suprasti, jog e. valdžia turėtų pasiekti tokį lygį, kad būtų svarbus instrumentas, šalinantis neigiamus valstybės valdymo aspektus. Tai galima pasiekti didinant

politinio dalyvavimo galimybes, gerinant ekonominės veiklos sąlygas, sveikatos ir aplinkos apsaugą, rūpinantis didesniais asmens saugumo garantijomis.

E. valdžia – priemonė viešosios vertės efektyvumui didinti

Viešojo administravimo kontekste visuomenės sąveikavimo su valdžios institucijomis procesą papildant moderniomis IKT galima daryti įtaką viešosios vertės kūrimui. Viešojoji vertė gali būti kuriama, pavyzdžiui, vyriausybei teikiant paslaugas visuomenei, leidžiant įstatymus ir atliekant kitus veiksmus. E. valdžią galima įvardyti kaip priemonę viešajai vertei kurti naudojantis IKT [5].

Atstovaujamosios demokratijos požiūriu viešojoji vertė nustatoma pagal piliečių valią, išreikštą išrinktų valdžios atstovų sprendimais. Šiuo atveju viešojoji vertė siejama su valdžios sugebėjimu kurti visuomenines vertybes [5]. Viešojoji vertė gali būti kuriama ir dalyvaujamosios demokratijos atveju, kai visuomenė internetu arba naudodama IKT viešai bei tiesiogiai reikšdama savo nuomonę gali nuspręsti, kas iš tiesų naudinga jos nariams. E. valdžios priemonėmis visuomenė gali sėkmingiau ir efektyviau išreikšti savo lūkesčius bei vertybes valdžiai.

Pagrindines visuomenės vertybes galima suskirstyti į tris grupes: rezultatai, paslaugos ir pasitikėjimas [5]. Gyvenimo kokybė, būtini įstatymai, teisingumas, piliečių poreikius tenkinančios paslaugos, sąžiningumas, efektyvi mokesčių sistema – tai dalykai, kurių visuomenė reikalauja ir vertina [5]. Už tai visuomenės nariai moka mokesčiais bei valdžia, kurią perleidžia vyriausybei, tikėdamiesi, kad ji taps viešosios vertės kūrimo instrumentu. Šiuo požiūriu e. valdžiai atsiranda palanki terpė didinti viešąją vertę valstybinių institucijų sąveikų su visuomene kontekste [6].

Pirma, išreiškiant privačius, o ne viešuosius interesus, valdžios teikiama nauda gali pagerinti piliečių gyvenimo kokybę. Pasitaiko atveju, kai vyriausybė nesuvokia, kad savo veikla taip pat sėkmingai galima ir naikinti viešąją vertę [5]. Savanaudiškas politikų, valstybės tarnautojų elgesys, siaurų interesų grupių valdomos viešosios įstaigos sukelia viešosios vertės mažėjimą. E. valdžios priemonėmis taip pat galima didinti priimamų viešųjų sprendimų skaidrumą – tada ir pats valdymas tampa skaidresnis ir efektyvesnis [7, p. 48]. Atsižvelgiant į tai galima teigti, jog e. valdžia sudaro palankesnes sąlygas didinti viešąją vertę.

Antra, visuomeninės vertybės ne visada aiškiai išreiškiamos. Šis faktas taip pat gali tiek pa-

gerinti, tiek pabloginti visuomenės gyvenimo kokybę [5]. Taigi čia e. valdžios priemonės, kai gyventojai gali naudoti internetą ir IKT savo lūkesčiams išreikšti, galėtų efektyviai atlikti savo funkcijas visuomenės nuomonių kaitos bei raiškos su valdžios institucijomis procese.

Būtina pažymėti, kad technologinėmis inovacijomis paremtoje visuomenėje piliečiai susiduria su technologijų teikiamu efektyvumu ir (ar) nauda bei neišvengiamais socialiniais pokyčiais. Dažniausiai šie pokyčiai vyksta visuomenės naujai [8, p. 59].

Visuomenei prieinama informacija gali būti veikiamą žiniasklaidos. Tai veda prie manipulavimo visuomene ir mažina piliečių galimybę nepriklausomai formuoti savo vertybių sistemą [8, p. 60]. Čia būtina pabrėžti, kad e. valdžios priemonėmis vis dėlto suteikiamos platesnės galimybės tiek gauti, tiek pateikti objektyvesnės informacijos srautus iš įvairių nevyriausybinių viešųjų organizacijų ir kitų, mažai žiniasklaidos veikiamų subjektų. Šiuo atveju e. valdžia atlieka skaidresnio visuomenės sąveikavimo su viešojo administravimo institucijomis ir vyriausybe vaidmenį.

E. valdžios įtaka valstybės valdymo reformos požiūriu ne visuomet gali būti efektyvi. Tuo atveju, kai nesukuriama viešųjų vertybių, galima kalbėti apie tokią e. valdžios sklaidą, kuri gali būti įvardyta [4, p. 8]:

- **Išlaidžia** – panaudotos lėšos neatitinka visuomenės lūkesčių;

- **Neefektyvia** – netgi jeigu ir atitinka visuomenės lūkesčius, tačiau neduoda ryškesnių rezultatų (arba tik minimalius).

Kai dedamos aktyvios pastangos viešosioms vertybėms kurti, e. valdžios plėtrą galima pavadinti prasminga, nes ji atitinka visuomenės lūkesčius ir remia visuomenės vystymąsi, t.y. didina žmonių veikimo galimybes sąveikaujant su valdžia; įtraukia žmones į aktyvų bendradarbiavimą sprendimų priėmimo procesuose [4, p. 9].

Visuomenės kūrimas apima tiek piliečius, institucijas, organizacijas, vyriausybę, tiek verslo sferą ir turi būti paremtas glaudžiu tarpusavio bendradarbiavimu. Gera vyriausybė, sėkmingai įgyvendinanti e. valdžios principus, gali susiformuoti aukšto lygio visuomenėje kaip paklausos, o ne pasiūlos rezultatas. Taigi galiausiai būtų galima įvesti dar vieną, papildomą, e. valdžios sėkmingo įgyvendinimo „viešosios vertės didinimo“ principą, kuris būtų svarbus indikatorius visuomenei sąveikaujant su valstybinėmis institucijomis.

Išvados

1. Siekiant efektyviai transformuoti viešojo sektoriaus sąveikavimą su visuomene, būtina atsižvelgti į e. valdžios sėkmingo įgyvendinimo principus.

2. Siūlytina įvesti papildomą **viešosios vertės didinimo** e. valdžios sėkmingo įgyvendinimo principą, kuris būtų svarbus indikatorius visuomenei sąveikaujant su valstybės institucijomis.

3. E. valdžios priemonėmis didinant piliečių dalyvavimo priimant sprendimus, e. valdžia gali tapti instrumentu, leidžiančiu efektyviau viešajam sektoriui bendrauti su visuomene.

Literatūra

1. Osorio C. Public Ends by Digital Means: Some Thoughts for Creating Public Value. National Science Foundation Digital Government Workshop. White Paper. 2002. P. 110–112.
2. Heeks R. Reinventing Government in the Information Age. International practice in IT-enabled public sector reform. London: Routledge, 2001. P. 67–70.
3. Designing E-Government. On the Crossroads of Technological Innovation and Institutional Change. – Hague: Kluwer Law International, 2002. P. 95–98.
4. World Public Sector Report 2003: E-Government at the Crossroads. United Nations. – New York. 2003. P. 8-9.
5. Kelly G., Muers St. Creating public value. An analytical framework for public sector reform. [http://www.strategy.gov.uk/2001/futures/attachments/pv/public value.pdf](http://www.strategy.gov.uk/2001/futures/attachments/pv/public%20value.pdf) (2004 05 15).
6. Castells M. Dimensions of the Network Society. STS Nexus, Santa Clara University, California: <http://sts.scu.edu/nexus/Issue1-1/Castells-DimensionsOfTheNetworkedSociet.asp> (2004 05 18).
7. Marilee S., Grindle T. The Social Agenda and Politics of Reform in the world. – London. 2003. P. 40–51.
8. Marks M. Enabling Effective Participation in Decision-making. – Oxford Press. 2003. P. 58–60.
9. Koert V. R. The impact of Democratic Deficits on Electronics Media in Rural Development. London. 2002. P. 5–14.
10. Dylamo F. T. Ending the Digital Divide. http://searchio.techtarget.com/originalContent/0,289142,sid19_gci751604,00.html

Tadas Limba

Impact of e-Governance Means for the Increasing of Public Value

Summary

An influence of the electronic governance means for the public sector reform of interaction with the community and other governance institutions is analyzed in this article. The advantage of electronic governance usage in the cases of the creation of public value and the elimination of negative factors in the public administration sphere is discussed too. The success principles of the electronic governance implementation for the selection of electronic governance policy directions and the priorities of the state long term strategy are analyzed in detail. Lastly, the impact of electronic governance means for the effective transformation of public administration is also widely discussed there.

Tadas Limba – Mykolo Romerio universiteto Valstybinio valdymo fakulteto Socialinės informatikos katedros doktorantas

Telefonas (+370 5) 2814 572

Elektroninis paštas limba@mruni.lt

Straipsnis įteiktas 2004 m. spalio mėn.; recenzuotas; parengtas spausdinti 2004 m. lapkričio mėn.

DOI: 10.5755/j01.ppa.0.10.27233